

Türkmen edebiýatynyň taryhyny yzarlap...

Category: Edebiýaty öwreniş, Ertekiler, Kitapcy, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Türkmen edebiýatynyň taryhyny yzarlap... TÜRKMEN EDEBIÝATYNYŇ TARYHYNY YZARLAP...

Garassyz, Bitarap Türkmenistanymyzda ylmyň ähli ugurlarynda hakykaty aýtmaga açylan giň mümkinçilikden peýdalanyň, edebi mirasymyzy öwrenmekligiň problemalary hakynda gürrüň etmekçi. Ýöne ony halkymyzyň taryhyndan üzňe öwrenmek mümkin däl.

■ Türkmen halkynyň kemala gelen döwürleri

Türkmen halkynyň kemala gelşi hakynda gürrüň edilende, arheologik we antropologik ylmy barlaglar halkymyzyň şu toprakda kemala gelendigini, Türkmenistanyň territoriýasynda ýaşan adamzat jemgyýetiniň medeniýetiniňem, sungatynyňam, hatda fiziologik (süýrikelleli) gurluşynyňam häzirki türkmenleriňkä doly gabat gelýändigini bireýýäm subut etdi.

Halkymyz ýerli dah-sak, massaget, parn ýaly şu toprakda ýaşan ata-babalarymyzyň mirasdüşeridir. Türkmenistanyň territoriýasynda 4-5 müň ýyl ozal dörän oguz dinine giren ata-babalarymyzy haýsy taýpadandygyna seretmezden, Oguzlar diýip atlandyrypdyrlar. Şonuň üçin gadymy çeşmelerde ata-babalarymyzyň Oguzlar diýlip atlandyrylmagyna geň galasy iş ýok. Şu ýerde bir zady aýratyn nygtamak gerek, çünki Altyndepe şäher döwleti ýykylandan soňra, göçüp giden oguzlar tä Ata Watanyna gelinçäler (X a. çenli) özleriniň gadymy dinlerinden ýüz öwürmändirler. Mahmyt Gaznawynyň oguz Seljuklaryna Ata Watany Türkmenistana dolanyň gelmäge rugsat bereninden soň, olar öz ýerli halkymyz bilen düşünişmezlik bolmasyn diýip, meýletin ýagdaýda yslam dinini kabul edipdirler. Şol sebäpli özleriniň gadymy dinine wepaly bolan ata-babalarymyz dünýä yüzünde Oguzlar ady bilen tanalypdyr. Oguzlaryň türkmenligini

bolaa IX asyryň uly alymy Mahmyt Kaşgary «Diwan-e lugat ät türk» diýen eserinde «Oguzlar ~ türkmenlerdir» diýip, bu meseläni çöp döwen ýaly aýdyňlaşdyrypdyr. Şeýlelik bilen, biz 4-5 müň ýyl mundan ozal, şu toprakda Oguz dinini döreden ata-babalarymyzyň ýerli halk hökmünde kemala gelendigine şübhesiz ynanýarys.

Sebäbi häzirki Mäne obasynyň golaýyndaky Altyndepe şäher döwleti b.e.öňki 11 müňünji (2100-1800-nji ý) degişli bolup, ony esaslandyran Oguz türkmenlerdir. Ýa bolmasa gaýduwsyz aýal patyşamyz Tumaryň ýolbaşçylygynda b.e.öňki 530-njy ýylda Eýran patyşasy Krosy Kebiriň 200 müňden gowrak goşunyny çym-pytrak eden ata-babalarymyz halk hökmünde kemala gelmedik bolanlygynda beýle edermenligi görkezip bilmezdiler. Şeýlelikde, halkymyz 4-5 müň ýyl ozal, halk hökmünde doly kemala gelip, professor Nazar Gullaýewiň aýdyşy ýaly, 26 gezek döwlet gurluşyny başdan geçirip, kä halatlarda dürli sebäpler bilen birnäçe taýpalara bölünen wagtlaram, käbir taýpalaryň duşmana boýun bolmajak bolup, Ata Watany terk edip giden halatlaram bolupdyr. Belki, şonuň üçindir, käbir taryhçylar ýa-ha bilmezlikden, ýa-da başga bir sebäplere görä, birwagt şu topragy taşlap, soňra dolanyp gelen oguz-seljuk türkmenlerini gelmişek hasaplaýarlar. Hakykatda bolsa, olar öz Watanlaryny küýsäp dolanyp geldiler. Ýowuz ykbalyň emri bilen ata-babalarymyz iki gezek ilkinji Altyndepe şäher döwletiniň (b.e.öň 1800 ý), soňra türkmeniň par taýpasynyň esaslandyran Parfian imperiýasynyň ýykylmagy bilen mejbury ýagdaýda Ata Watany terk etmeli bolupdyrlar. Olaryň gaýry ýurtlarda hiç bir halka siňmän, gaýtam batyrgaýlyk bilen Oguz han ýaly merdana ärleriň başda durmagynda Oguz han ýaly merdana ärleriň başda durmagynda Oguz han (b.e.öňki III asyr) imperiýasyny, Türk kaganlygyny (VI-VIII a) esaslandyryp, şu ýerde galan watandaşlarynyň medeniýetinden, sungatyndan sähelçe-de tapawudy bolmadyk medeniýeti, sungaty özlerinde saklap, üstesine-de ýerli halka ornaşdyryp bilenlikleridir.

■ Halkymyzyň edebiýaty haýsy döwürden başlanýar?

Eýsem, şeýle gadymdan gözbaş alyp gaýdýan halkymyzyň edebiýaty haýsy döwürden başlanýarka? Türkmen edebiýaty 4-5 müň ýyl ozalky döwürden gözbaş alyp gaýdýar diýip, ynam bilen aýdyp bileris. Belki, okyjylaryň käbiri 4-5 müň ýyl ozal ozalky döwürde edebi eserler bir boldumyka diýen soragy bermegi mümkin. Biziň şu soraga şeýle jogap beresimiz gelýär. Dünýäde dil bilimi bilen iş salyşýan adamlar adamzat jemgyýetiniň heniz elipbiý ýüze çykmanka ideografik, piktografik belgileri ulanandygyny belleýärler. Şonuň üçin Türkmenistanyň territoriýasynda gadymy adamlaryň ýaşan gowaklarynyň, öýleriniň, dag-daşlarynyň ýüzüne çekilen, biz üçin düşnüksiz bolan belgileriň ýönekeý bir çyzyklar bolman, öz döwrüniň hat ýazuwy, piktografik belgisi bolup, türkmeniň haý-haýly geçmişinden habar berýän edebi eserlerdigine ynanýarys. Ondan soňky etapda piktografik belgiler öz ornuny nagyşlamak sungatyna beripdir. Bu günki gelin-gyzlarymyzyň dakynýan şaý-sepleriniň, dokaýan haly-palaslarynyň, keçeleriniň, el işleriniň ýüzündäki nagyşlar türkmeniň taryhyny özünde saklaýan syrly sandyklar diýsek, hakykatdan daş düşdügimiz bolmasa gerek.

■ Türkmen elipbiýi haçan ýüze çykdy?

«Türkmen halkynyň elipbiýi haçan ýüze çykdyka?» diýen soraga bolsa klassyk şahyrlarymyzyň şygrylaryndan hem jogap tapmak bolýar.

Ýedisinden owaz çykyp,
On sekizin tartar çekip,
Üç müň ýaşda ömrüň ýakyp,
Geçirdik, gözel ýigrim baş.

Hawa, ýokarky setirlerde klassyk şahyrymyz Şeýdaýy halkymyzyň 3.000 ýyllap ýedi çekimliden, on sekiz çekimsizden ybarat bolan elipbiýiniň bolandygyny guwanç bilen ýatlaýar. Geliň, biz, Şeýdaýynyň goşgusyna esaslanyp, elipbiýimiziň haçan ýüze çykandygyny anyklalyň.

Bilşimiz ýaly, araplar VIII asyryň ortalaryna çenli

Türkmenistany doly tabyn edip, ýerli medeniýeti, şol sanda elipbiýimizi hem gysyp çykaryp, öz elipbiýlerini ornaşdyrdylar. Bu döwürden 3.000 ýyly aýyrsak, b.e.öňki 2200-nji ýyllar töweregine gabat gelýär. Bu sene bolsa Altyndepe şäher döwletiniň döremeginiň öň ýanlarydyr. Diýmek, biz ata-babalarymyzyň esaslandyran bu şäher döwletiniň diňe bir dünýäniň ýüzünde iň gadymy döwlet bolmagy bilen çäklenmän, ösen medeniýetli, özbaşdak, kämil hat-ýazuwly döwlet bolandygyny buýsanç bilen ýatlap bileris.

Hat-ýazuwyň ýüze çykmagy ýazuwly edebiýatyň emele gelmegine getiripdir. Häzirlikçe biziň halkymyza degişli iň irki edebi ýadygärlik otparazçylyk dininiň 12 müň öküziň hamyna ýazylan «Awesta» (b.e.öňki VIII a.) kitabydyr. «Awesta» kitabyňyň iň gadymy nusgalarynyň Nusaýdan hem Merwden çykmagy, şeýle hem «Zeririň hatyrasy» atly Parfiýan dessanynda ata-babalarymyzyň beýleki halklary uly görgüler bilen otparazçylyk dinine salşyny ýatlanymyzda, bu diniň hem «Awesta» kitabyňyň ýeke-täk mirasdüşeriniň türkmen halkydygyna şek-şübhe goýanok.

Häzirki döwürde edebiýatçy alymlarymyzyň esasy tagallasy 4-5 müň ýyllyk taryhy bolan edebi mirasymyzy öwrenmäge jemlenmelidir. Ýöne uzak geçmişden gözbaş alyp gaýdýan edebiýatymyzy öwrenmek üçin birnäçe aýdyňlaşdyrylmaly problemalar bar. Ilki bilen edebiýatymyzyň Ata Watanyňyň niredede bolandygyny, nirelere ýaýrap gidendigini anyklamalydyrys. Edebiýatyň halklaýyn häsiýete eýedigini, türkmen halkynyň şu toprakda kemala gelendigini nazarda tutsak, onda edebiýatymyzyň esasu özeniniň ~ Ata Watanyňyň Türkmenistan boljakdygy öz-özünden düşnükli. Ýöne mesele munuň bilen çözülenok, sebäbi halkymyzyň dünýä ýaýraýşy (migrasiýasy) göçüp-gonuş bilen baglanyşykda edebiýatymyz hem dünýäniň çar künjegine ýaýrapdyr. Ýokarda hem belläp geçişimiz ýaly, halkymyz 26 gezek döwlet gurluşyny başdan geçirip, şonuň 5 sanysy uly (Oguz han, Parfiýan, Türk kaganlygy, Gaznawylar, Seljuklar) imperiýadyr. Şonuň üçin edebi mirasymyzyň döwürleýin nirelere ýaýrandygyny anyklamak has amatly bolsa gerek.

1. Şu ýerde göçüp giden Oguz türkmenleri Orhon-Ýeniseý derýalarynyň boýlaryny, Hytaýy, Orsyýetiň belli bir bölegini öz içine alýan ägirt uly territoriýada ilki Oguz han imperiýasyny, soňra Türk kaganlygyny esaslandyryp, ol territoriýalarda türkmeniň oguz edebiýatyny emele getiripdirler. Dünýä belli «Orhon-Ýeniseý» (VII asyr) ýazuw ýadygärligi oguz edebiýatynyň bir ülsüdir.

2. B.e.öňki VI asyrda Aleksandr Makedonskiniň türkmenleri basyp almagy bilen grek taryhçylary Gerodot, Strabon ýaly adamlar tarapyndan gadymy dessanlarymyz, folklorymyz, ýazylyp alnyp, Gresiýa äkidilýär, ol ýerden hem Ýewropa ýaýraýar.

3. B.e. 225-nji ýylynda parlaryň esaslandyran Parfiýan imperiýasynyň ýykylmagy bilen biziň Watanymyz esasan, Sasanylar dinastiýasynyň tabynlygynda bolup, köp edebi mirasymyz olaryňky siňip gidipdir.

4. VII asyryň ortalaryna araplaryň gelmegi bilen mirasymyzyň esasy bölegi yslamlaşdyrylypdyr.

5. X asyryň aýaklaryna ilki Gaznawylar (gökleňler), soňra Seljuklar (kynyklar) imperiýasy döräp, olar häzirki yslama uýýan halklaryň ählisini diýen ýaly tabyn edip, türkmenler bu döwürde Hindistan, Ortaýer deňzi aralyga çenli ýaýrapdyrlar. Şol sebäpli dünýäniň islendik ýerinden edebi mirasymyzyň çykmagy geň däldir.

6. XII asyryň ortalaryna häkimiýetiň Horasan seljuklaryndan Horezm seljuklaryna geçmegi bilen Horasan seljuklarynyň bir bölegi Türkiýä gidipdirler. Bu gidişlik tä XVII-XVIII asyra çenli dowam edipdir. Türkiýä giden ildeşlerimiz aýratyn halk hökmüdr kemala gelip, türk edebiýatyny döreden hem bolsa, Rumi, Ýunus Emre, Garajaoglan ýaly ýüzlerçe şahyrlarymyz türkmen edebiýatynyň wekili hökmünde eser döredipdirler.

7. XII asyryň başlaryna mongol basybalyjylarynyň gelmegi bilen, bu döwürde hem türkmenler Hytaýa, Hindistana we dünýäniň başga bir ýerlerine ýaýrap, ol ýerde türkmen

edebiýatyny kemala getiripdirler. Hatda Hindistanda Mogollar imperiýasyny döreden hem türkmenlerdir.

8. XVII-XVIII asyrda Akgoýunly, Garagoýunly türkmenler Kiçi Aziýany, Yrak sebitlerini, Gajarlar Owganystany, Awşarlar Eýrany özlerine tabyn edip, edebi mirasymyz ol ýerlere hem ýaýramaly bolupdyr. Hatda ermeni, gruzin alymlarynyň özleriniň hem tassyklaýşy ýaly, XVI-XVIII asyra degişli edebi mirasymyz diňe ermeni-gruzin elipbiýinde diýäýmeseň, arassa türkmen dilinde bu ýurtlaryň kitaphanalarynda häzirem saklanýar eken. EGER-DE BIZ ERMENI-GRUZIN ELIPBIÝINI BILÝÄN FILOLOGLARY ÝETIŞDIRIP BILSEK, edebi mirasymyzy, taryhymyzy öwrenmegi has hem çaltlandyrardyk.

Edebî mirasymyzy anyklamagyň iň uly kynçylygy hem dil problemasydyr. Bu günki gün «Biz edebi mirasymyz näme üçin başga dillerde döredildikä?» diýen soraga her bir döwrüň syýasatyna görä jogap bermelidiris. Bilşimiz ýaly, Parfiýan imperiýasy ýykylan döwründen tä Gaznawylar imperiýasy (180 ý) döreýänçä, halkymyz ilki Eýranyň (225-651 ý), soňra araplaryň (651-850 ý), soň ýene Eýranyň (850-980 ý) tabynlygynda ýaşapdyr. Şeýlelikde, sekiz asyr töweregi türkmen dilinde eser döretmeklik gadagan edilip, ýazyjy-şahyrlarymyz mejbury ýagdaýda arap-pars dillerinde eser döretmeli bolupdyrlar.

Şu ýerde «Gaznawylar, Seljuklar imperiýasynyň ýazyjy-şahyrlary özleri türkmen bolsalar-da, näme üçin pars dilinde eser döretдилеркә?» diýen kanuny soragyň ýüze çykmagy mümkin. Seljuklar edebiýatynyň, hatda döwlet diliniňem pars bolandygy hakykat, ýöne dile esaslanyp, ol edebiýaty pars edebiýatyna geçirmek gös-göni ylma galplyk etmekdir. Sekiz asyra golaý wagtlap edebiýatda türkmen diliniň gadagan edilmegi bilen ýazyjy-şahyrlarymyz arap-pars dillerinde eser döretmäge doly uýgunlaşypdyrlar. Diňe bir ýazyjy-şahyrlarymyz däl, döwlet dolandyryşyndaky ýerli çinowniklerimizem ene dilinde (türkmençe) geplemegi ýadyndan çykaraňkyrlapdy. Şol sebäpli tas 250 ýyl töweregi dowam eden Gaznawylar, Seljuklar dinastiýasyna birbada türkmen diline geçmek başartmandy.

Meşhur Gündogary öwreniji, Türkmenistanyň YA-nyň akademigi, professor Ý.E.Bertels: «Seljuklar edebiýatynyň esasy özeni pars dilinde bolsa-da, türkmen edebiýatyny şol döwre baglamasaň, bu halkyň edebiýaty düşnükli bolup bilmez» diýip nygtaýar. Ol: «Seljuklar döwrüniň edebiýatynyň pars dilinde bolmagyna garamazdan, eýýäm şol döwre çenli türkmenleriň baý hem dürli temadan bolan folklory bar eken» diýip, ýerlikli belläpdir. Hatda ol döwrüň goşgy kapyýasy hem, bogun ölçegi hem häzirki türkmenleriňkä meňzeş eken. Seljuklar birbada pars dilinden el çekmeseler-de, kem-kemden türkmenleşdirmek prosesini amala aşyrypdyr. Bu döwre baha beren Ý.E.Bertels şeýle diýýär:

«Seljuklar pars diliniň kemala gelmegine, ýaýramagyna ullaňan hemaýat edipdirler, ýöne şonuň bilen birlikde köpçülikleýin türküleşmek prosesi dowam edipdir. Hatda bu döwürde türki (türkmen manysynda) dilini edebi dil hökmünde ulanmaklyk başlapdyr».

Bu alymyň aýdanlarynyň jinnek ýaly ýalanynyň ýokduguna X-XIII asyry öwrenen alymlar göz ýetirip biler. Ý.E.Bertelsiň habar bermegine görä, Seljuklar döwründe diňe oguz diliniň grammatikasyna hem sözlüğine degişli 20-ä golaý kitap ýazylypdyr. Oguz diliniň türkmen dilidigini bolsa, her bir adam bilýän bolsa gerek. Gynansak-da, ol kitaplaryň köpüsi bize gelip ýetmändir. Şeýle-de bolsa, Mahmyt Kaşgarlynyň «Diwan-e lugat et türk» diýen oguz dilindäki sözlügi türkmen diliniň XI asyrda edebi dil hökmünde doly kemala gelendigini kepillendirýär. Ýöne, haýp, mongol basybalyjylarynyň gelmegi Seljuklaryň kem-kemden türkmenleşdirmek prosesiniň önüni alypdyr. Mongol basybalyjylarynyň zulmunyň soňuna çykylyp, täzeden birleşilýän döwründe bolsa, ýene edebi dil hökmünde pars dili orta çykyp, bu proses tä Alyşir Nowaýynyň döwrüne (XV asyra) çenli dowam edipdir. Şeýlelik bilen, XIII asyrdan tä XV asyryň aýaklaryna çenli edebi mirasymyzyň özeni pars dilindedir. Gündogary öwreniji alymlaryň tassyklaýşy ýaly, pars dilini edebi dil derejesine ýetiren Seljuk

türkmenleridir. Biz hiç hili münkürlige esas bolmaz ýaly, Ý.E.Bertelsiň «Pars-täjik edebiýatynyň taryhy» atly kitabyndan örän ýerlikli mysaly alalyň»

«Samanylar pars dilinde geplemeler-de, ol dili edebi dil derejesine ýetirip bilmändirler. Syrderýadan tutuş Pars aýlagyny öz içine alýan Seljuklar imperiýasyny döreden Seljuk türkmenleri pars diliniň edebi dil hökmünde kemala gelmeginde iň möhüm ähmiýete eýedir. Olaryň täsiri pars edebiýatyna, galyberse-de, tutuş Ýakyn hem Orta Gündogara tä XIX asyra çenli dowam edipdir».

Biziň edebi mirasymyzyň arap dilinde bolmagynyň esasy sebäbi araplaryň yslamy ornaşdyryp, ýerli dili gysyp çykaranlygy üçindir. Bu döwürde ýazyjy-şahyrlarymyz arap dilinde eser döretseler-de, olar ähli zady araplardan göçürmändirler. Biziň şahyrlarymyzyň ulanýan oguz ölçegi, beýleki arap goşgy düzüliş-kadalar araplaryň özi üçinem näbelli eken. Şeýlelikde, biz halkymyzyň diňe bir türkmen dilinde däl, eýsem arap-pars dillerinde eser döretmekligiň hem ussady bolandygyny çekinmän aýdyp bileris.

Gadymy hem Orta asyrlar türkmen edebiýatyny ilik-düwme öwrenen professor Nazar Gullaýew geçiren ylmy derňewlerine esaslanyp, 70-nji ýyllarda şeýle netijä gelipdir:

«Şeýlelikde, näwagt, haýsy döwürde döredilendigine garamazdan, Türkmenistanda ýüze çykan halk eserlerine (elbetde, başga milletdiklerini delillendirýän degerli delilleri bolmasa), edebi mirasyna eýe durmaga türkmen halkynyň kanuny hukugy bardyr».

Dogry, SSSR imperiýasynyň haýbatly ýyllarynda aýdylan bu hakykat hasaba alynmady. Gaýtam, Nazar Gullaýew pantürkist, milletçi hökmünde yzarlanypdy. Ýöne hakykat ir-u-giç üstün çykýar. Bu gün biz ähli zady bolşy-bolşy ýaly görkezmäge giň mümkinçiligimiziň barlygy üçin Garaşsyzlygymyzyň gadryny bilmäge borçludyr.

Ýokarda belläp geçişimiz ýaly, grek taryhçylary b.e.öňki IV-

III asyrdä birnäçe edebi mirasymyzy grek diline geçirip, öz ýurtlaryna, ondan hem Ýewropa dillerine ýaýradypdyrlar. Sowet ýyllarynda bolsa Gadymy we Orta asyrlar döwründäki edebi mirasymyzyň birnäçesi pars-arap hem Ýewropa dillerinden rus diline terjime edildi. Şunuň bilen ähli aýdanlarymyzy jemläp, edebi mirasymyzy öwrenenimizde grek, arap-pars, Ýewropa, rus, Kawkaz dillerindäki türkmen edebiýaty diýip öwrenmesek, KÖP ZADY ÝITIRERIS. Halkymyzyň beýleki halklar bilen edebi gatnaşyklar problemasy häzirki döwrüň iň wajyp çözülmeli meselesidir.

Dogrusyny aýtsak, bu problema şu çaka çenli ünsden düşürilip gelindi. Sowet döwründe halklaryň edebi gatnaşyklarda eden täsiri birtaraplaýyn öwrenildi. Hatda ýerli alymlarymyz klassyk şahyrlarymyzyň dessanlaryny, folklor eserlerimizi derňew edenlerinde, ol eserleriň sýužetini araplardan-parslardan alnan hasap edýärdiler. Ýöne näme üçin başga halklar bize täsir etmeli-de, biz olara täsir etmeli däl? Taýagyň iki ujynyň bardygyny ýatdan çykarmaly däldiris.

Halkymyzyň edebi gatnaşyklar taryhyny yzarlanyňda, Oguz imperiýasyny döreden türkmenler öz golastynda bolan hytaý, mongol, koreý, wýetnam, ýapon halkynyň medeniýetine, sungatyna, edebiýatyna uly täsirini ýetiripdir. Bu imperiýany döreden halkymyzyň esasy bölegi oguz (öküze uýmak) dinine uýsa-da, olaryň arasynda hem köp dinlilik höküm sürüpdir. Ata-babalarymyzyň dini ynanjynyň birem asmana, Taňra uýmakdyr. Bu dini ata-babalarymyz Oguz imperiýasyna ýaýradypdyrlar. Hatda häzirki döwürde bu halklaryň folklorynda hem bu dini ynanç güýçli. Ynha, biziň elimizde rus dilinde çyjan wýetnam halk ertekileri. Hatda bu kitabyň içindäki «Akylly oglanjyk», «Bu menmi, ýa monah?», «Az soran köp alar», «Görlüp-eşidilmedik ýylan» ýaly onlarça ertekileriň mazmuny sähelçe tapawut bilen öz folklorymyzda hem bar. Bu meňzeşlik gözbaşyny Oguz imperiýasy döwründen alyp gaýdýar.

Iki eýýamyň sepgidinde 475 ýyl dowam eden Parfiýan imperiýasy diňe bir öz eýelän territoriýasynda däl, hatda dünýä ýüzünde hem bu döwletiň medeniýeti, sungaty, edebiýaty agalyk edip, ähli ýere öz täsirini ýetiripdir. Dogry III asyryň başlaryna

Parfiýan imperiýasy ýykylyp, Sasanylar dinastiýasynyň gelmegi bilen, olardan galan edebi miras rehimsiz parslaşdyrylan hem bolsa biziň günlerimize gelip ýetenleri bar. («Geçi hem hurma agajy», «Zeririň hatyrasyna» dessanlaryny ýada salalyň). Sasanylaryň köşgünde işlän Parwat, Parzuýa ýaly asly türkmeniň par taýpasyndan bolan adamlar Sasanylar edebiýatynyň kemala gelmeginde uly rol oýnapdyrlar. Hatda hindileriň meşhur «Kalila we Dimna» atly eserini pars diline terjime edip, ýörite özündenem birnäçe bölüm goşup, dünýä ýaýradan hem türkmen alymy Parzuýadyr.

XI-XIII asyrlarda dowam eden Seljuklar edebiýatynyň täsiri bolsa, Ý.E.Bertelsiň şaýatlyk etmegine görä, tä XIX asyra çenli pars edebiýatyna, galyberse-de, tutuş Ýakyn hem Orta Gündogara berk täsirini ýetiripdir.

Şeýlelikde, biz halklaryň edebi gatnaşyklarynyň iki taraplaýyn bolandygyny nygtamalydyrys.

Umuman alanyňda, türkmen edebiýatyny, onuň taryhyny dogruçyl öwrenmek üçin sistemalaýyn ylmy-derňew geçirmek gerek. Halkymyza geçmişdäki baý edebi mirasyny gaýtaryp bermek biziň mukaddes borjumyzdyr. Onuň üçin bolsa, edebiýatçy alymlarymyz tagallalaryny birleşdirip, edebiýatymyzy öwrenmekdäki toplanan problemalary çözmelidirler.

Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW,

Magtymguly adyndaky TDU-nyň türkmen edebiýaty kafedrasynyň uly mugallymy.

edebiyatwesungat_98 Edebiýaty öwreniş